

Posudek vedoucího bakalářské práce

František Říha – Okamžik dvou. Hranice estetického pojetí mužství a ženství v díle S. Kierkegaarda

Ústav filosofie a religionistiky, FFUK, září 2024

Práce Františka Říhy sleduje Kierkegaardovo pojetí rozdílu mezi mužstvím a ženstvím v Kierkegaardově nauce o třech stádiích existence. Klade si otázku, zda se rozdíly konstatované v estetickém stádiu přenášejí a uchovávají v dalších stádiích – etickém a náboženském – anebo jsou posouvány, reformulovány či přímo opuštěny. Výklad o estetickém stádiu práce opírá o perspektivu Johanesse představenou ve *Svůdcově deníku* (závěr první části spisu *Bud' – anebo*), výklad o vztahu mezi mužstvím a ženstvím v etickém stádiu o úvahy soudce Viléma ze začátku druhé části *Bud' – anebo*, a náboženský výklad rozdílu mezi mužstvím a ženstvím o *Nemoc k smrti*, jehož pseudonymním autorem je Anti-Climacus.

Svému posudku bych rád předdeslal, že je místy velmi obtížné úvahy Františka Říhy sledovat. Nejen proto, že práce byla odevzdaná v nehotové podobě (práce je po formální stránce *de facto* nedostatečná, chybí jí stránkování, číslování kapitol a podkapitol je místy matoucí, věty v práci jsou místy neúplné, v nadpisech se nepoužívají velká písmena, občas se opakuje pasáž, již autor zapomněl smazat, bibliografické údaje jsou neúplné, např. téměř dvacet poznámek pod čarou obsahuje jediný údaj: „MAREK“), ale i proto, že autor píše neobvykle toporným stylem. Ten se vyznačuje nadužíváním pasiva a neosobních obrátů a neúměrnou složitostí souvětí. Toto upozornění na formální a stylistický stav práce uvádím úvodem, neboť je možné, že při svých pracných pokusech porozumět Františku Říhovi mu mohu podsouvat něco, co netvrdí. Zároveň je namíste říci, že jako školitel jsem neměl příležitost vidět celek práce před jejím odevzdáním a že jsem zatím nikdy neviděl práci odevzdanou ve srovnatelně špatném stavu.

Bakalářská práce Františka Říhy v první části („#1 - předběžné poznámky“) nabídne stručnou informaci o Kierkegaardově pojetí člověka jako ducha, totiž jako syntézy, která se vztahuje k sobě (ze začátku *Nemoci k smrti*), aby nastínil nauku o třech stádiích, totiž estetickém, etickém a náboženském, což opírá hlavně o již zmíněný zdroj „MAREK“.

Druhá část rekonstruuje rozdíl mezi mužstvím a ženstvím v jednotlivých stádiích a sestává tedy ze tří podkapitol.

Podkapitola „#2.1 – estetická existence (svůdce Johannes)“ – upozorňuje na Hegelovským obratem charakterizované ženství jako „bytí pro druhé“ (či „bytí pro jiné“), čímž – jak autor praví – „Johannes předkládá ženství jako výsadní estetický objekt, vůči němuž implicitně polarizuje (své) mužství jako subjekt“. Žena tak může být „sebou jako ženou pouze bytí-pro-jiné“, totiž pro muže, který je „bytím-pro-sebe“. S ženstvím se kromě této nesamostatnosti spojuje přírodnost (vegetativita), trpnost a absence reflexivity, čili ducha. Výkladům Františka Říhy je třeba přiznat smysl pro kierkegaardovskou dialektičnost a ironii, například když vykládá o volbě, kterou muž předkládá ženě (námluvy), čímž je zároveň dívce jakožto svobodný nadřazen, a zároveň podrázen, když volbu ponechává na ní (závěr oddílu #2.1.4 a #2.1.4.2). V závěru kapitoly o estetickém stádiu se autor věnuje možnosti, zda může estetik nahlédnout do etického stádia, například vykročením z přelétavého zakoušení požitků tím, že zažije nudu.

Podkapitola „#2.1 – etická existence (soudce Vilém)“ rekonstruuje kritiku estetika jako časové nestálosti a neschopnosti být někým, z níž lze vybřednout vstupem do setrvalého vztahu, tedy do manželství. Vilém navíc tvrdí, že estetický charakter lásky zůstane v etickém stádiu podržen a stejně s ním dojde plného ocenění i jednotlivce jako člen manželského a nesobecky vzájemného vztahu. Při vši vzájemnosti ovšem rozdíly mezi mužstvím a ženstvím trvají i v tomto stádiu,

například ve způsobu jak žena věří (bezprostředně, na rozdíl o muže) nebo jak se modlí (za druhé, na rozdíl od muže), ve způsobu jak se žena jakožto manželka zaměřuje na praktické drobnosti všedního života (na rozdíl od muže, který má blíže k věčnému než k času). V tom, že do vztahu vnáší konečno, ovšem žena činí muže závislým na sobě a prokazuje svou potřebnost pro zdařilé trvání manželství. Tyto úvahy Říha ukazuje jako zdůvodnění Vilémovy kritiky ženské emancipace. Postupně se ukazuje, že rozdíl mezi mužstvím a ženstvím tak na etickém stádiu zůstává v řadě bodů podobný jako v estetickém stádiu. František Říha proto klade otázku, „zda skutečně existuje nějaký významný rozdíl mezi názory Viléma a Johanna. ... ačkoli Vilém může odmítnout Johannovu instrumentální změnu ženy kvůli estetickému požitku, i on ji považuje za nástroj, který poskytuje jak estetický požitek, tak etické příležitosti.“ Stále přísluší prvenství mužovi: „Mužovou láskou je láska ženy možná, mužovou reflektivní láskou je možné, aby oba milovali a byli.“ Nakonec je rozdíl mezi estétem a etikem hlavně časový: estét žije v pomíjejících okamžicích, etik se zaměřuje na vyvíjející se vztah, pro který se rozhodl, přijal časový závazek, který estét odmítá. Ale otázka je, zda se to promítá do odlišnosti v pojetí rozdílu muže a ženy.

Podkapitola „#2.3 – náboženská existence (Anti-Climacus)“ – se přesouvá na hranici náboženského stádia, když tematizuje zoufalství v *Nemoci k smrti*. Rozdíl muže a ženy se zde ukazuje jako rozdíl mezi ženským zoufalstvím slabosti a mužským zoufalstvím vzdoru. Zároveň ovšem dle Anti-Climaca by měl ve vztahu k Bohu rozdíl mezi mužem a ženou zcela zmizet, ba dokonce by kvality připisované mužství a ženství měl prokázat jakýkoli jedinec. Například oddanost asociovaná s ženstvím je něčím, co musí prokázat i muž, má-li se stát věřícím.

Zde končí Říhova parafráze rozdílu mužské-ženské ve třech stádiích a začíná oddíl „#3 – problematika pohlavního rozlišení“. Tyto závěrečné pasáže textu jsou dost otevřené. Pokud autorovi rozumím, uvádí dvě možnosti, jak Kierkegaardovi rozumět: (1) ve vztahu k Bohu je rozdíl ženské-mužské irelevantní, muž a žena si jsou před Bohem rovnocenní; (2) stávání se sebou, a to včetně fáze víry, probíhá u mužů a žen odlišně. Žena se stává sebou mnohem instinktivněji než muž a je tedy „menším já“, „druhořadým já“ (Říha v oddíle #3.2).

Následuje oddíl o specifickém charakteru Kierkegaardových textů: využití pseudonymů, úsilí o vzdělavatelské působení textů, které nejsou psány tak, aby si z nich čtenář vzal obecnou znalost, ale aby na ně individuálně reagoval atd. Smyslu tohoto exkurzu k specifičnosti Kierkegaardova spisovatelství mi nebyl jasný.

Na závěrečných stránkách Říha opakuje dilema: buď jsou muž a žena před Bohem rovní či komplementární (Říha zde mluví o „ideálu androgynního jáství“), nebo jsou odlišní a je mezi nimi hierarchický rozdíl. Nepochopil jsem, k jakému pohledu se autor sám kloní. Přirovnání ke Sluneční soustavě, v níž je Bůh Slunce, mužství Země a ženství Měsíc by naznačovalo druhou možnost. Ale najdeme zde i formulace o zániku pohlavních rozdílů v náboženské stádiu a společném uskutečnění mužství i ženství jediném okamžiku, který je „okamžikem dvou“.

Závěr

O žalostném stavu, v němž je práce odevzdaná, jsem psal v úvodu. Omezím se v závěru otázky k obsahu:

1. Práce kolísá mezi rozdílem muž – žena a rozdílem mužství – ženství (mužské – ženské vlastnosti). Zajímalo by mě, zda autor toto kolísání reflektuje a vidí tu nějaký rozdíl.
2. Tvrzení, že muž a žena jsou si před Bohem rovní, nevylučuje, že jsou odlišní. Jiná, totiž normativní otázka, se týká rovnosti (rovnocennosti), a jiná, totiž deskriptivní otázka, se týká různosti (mužství a ženství). Zajímalo by mě, zda autor tento rozdíl problematik nějak promýšlí, případně zda je v práci zohledněn. Jiná věc je zdůvodňovat rovnost lidí, kteří jsou různí, a mít pro to normativní důvody, a jiná věc je tvrdit že lidé (třeba muži a ženy), jsou fakticky různí, a přitom vyjmenovávat (možná sporné) deskriptivní rysy.

3. Co je přesně výsledkem práce? Jak je asi patrné z posudku, neporozuměl jsem tomu, kam autor v závěru míří, co chce čtenáři sdělit, jakou interpretaci rozdílu mužství-ženství u Kierkegaarda zastává.

Práce nesplňuje formální požadavky kladené na bakalářské práce v oboru filosofie, a to hned v několika ohledech. Vzhledem k tomu, že však František Říha u některých pasáží o stádiích existence a rozdílu mužství-ženství prokázal dobrou znalost pramene a místy formuloval zajímavé postřehy, jsem ochoten práci hodnotit **nejvýš jako dobrou**. O tom, zda je nedostatečná či dobrá, necht' rozhodne obhajoba.

Ve Vídni, 4. září 2024

Jakub Čapek